

GRENZEN AAN DE NACHT
WIM VAN BINSBERGEN

Wan
Bridges
1876

INLEIDING

Het zal wel te wijten zijn aan een soort academische tic, dat ik dit bundeltje gedichten voorzien van een inleiding en aantekeningen.

Het commentaar dat ik achterin geef op enkele woorden en regels is bedoeld op mijn gedichten wat gemakkelijker leesbaar te maken. Het romantische geloof dat de bardi zelf niets afweet van de taal die hij uit zijn diepste wezen onhoeg peurt (of, nog moeier: uit het collectieve onbewuste; waar besceit de dichter zich eigenlijk nog mee!) gaat niet op. Moderne poëzie is (aan de oppervlaakte tenminste) een intelligent spel van combinaties (van woorden, hun vormen, klanken, ^{melodisch} betekenissen) en als zodanig het beste te vergelijken met muziek en wiskunde. Evenals bij componeren en oplossen van wiskundige problemen op hoog niveau, worden in de poëzie, in de keuze en rangschikking van de woorden, de belangrijkste verbandingen intuïtief gelegd; maar meestal blijven zij naderhand te traceren, en veer de dichter zelf in vele gevallen gemakkelijker dan voor de misschien minder getrainde lezer. Dat wil niet zeg-

gen dat een gedicht alleen goed gelezen kan worden als de lezer aan de sluitwoorden dezelfde betekenis toekent en ze volgens dezelfde associatiepatronen verbindt, als de dichter dat tijdens het maken deed. 'Poly-interpretabiliteit' is (behalve een rotoord) een wezenskenmerk van al onze waarneming; en een eis bij kunstgenot, aangezien dit in feite een sublieme vorm van zelfbeleving en vrijheidsbeleving is. Poëzie die te eenvoudig is ('Il pleure dans mon coeur') is dictatuur, en verwerpelijk. Nu kan men zeggen hoe een gedicht gelezen kan worden, ook een vorm van dictatuur noemen. Maar louter technisch beschouwd is een dichter de specialist bij uitstek van de taal die hij hanteert, en als zodanig niet minder competent als de taalhistoricus, de lexicograaf, de onderzoeker van grammatische en syntactische structuren, laat staan de close-reader; daarom nodig ik toch de lezer uit de paar suggesties te volgen die ik geef, op de plaatsen waar mijn gedichten niet eenvoudig zijn.

Aanvankelijk bevatten mijn aantekeningen naast dit soort exegesen ook summere opmerkingen over de ontstaansgeschiedenis van de gedichten. Dit is, na de Prolegomena tot een Theoretische Ars Poetica in de vorige alinea, de praktische kant: deze zes gedichten zijn de oogst van drie jaar, van honderden uren concrete arbeid en evenlang onbewust en halfbewust denken en prevelen. Poëzie een spel van combinaties - goed, maar ook gewoon hard en nauwkeurig werken. Voor de dichter zelf (die zijn theorie gaandeweg vindt, en meestal alleen impliciet hanteert) is dit gegeven minstens zo belangrijk: die dateringen lieten zien door hoeveel of hoeweenig een jaar of langer gerechtvaardigd werd; maar bij nader inzien bedacht ik dat dat Alleen voor mijzelf interessant is, en schrapte ik ze.

Wat natuurlijk erg spijtig is voor de literatuurvorsers, voor de vele toekomstige onderzoekers van mijn werk, die het toch al zonder de pakken kladpapier en de meeste van de ongeveer vijf tot tien versies (ik spreek alleen over de definitieve) van een gedicht zullen moeten doen (maar de vuilnisbak blijft voor de kunstenaar het beste gereedschap). Hopelijk

^{www}
Blijven ~~hopen~~ op een literatuurwetenschap die meer is dan het spits navertellen van inhouden, blind aftasten van beelden, en quasi-linguïstisch, -metafysisch -sociologisch, -psychologisch enz. freuzeelen, dan zullen de dichters zelf mee moeten werken, ten gerieve van hen die zoveel minder begaafd zijn, niet waar.

Er is nog een derde aspect aan het dichterschap, naast de techniek en het harde werken, aanleg, oefening en vaardigheden zijn slechts de middelen waarmee men dat waarom het gaat naar boven moet zien te brengen. In die diepte tellen geen woorden meer, alleen, zo eenvoudig mogelijk gezegd, of men mens is en hoe men het is geworden. Ik kan ~~verzekeren~~ dat voor ieder woord, voor ieder beeld, de ~~volste~~ prijs betaald is. En op den duur heb ik geleerd dat kunst meer te maken heeft met waarheid dan met leugens; dat het waarschijnlijk de enige menselijke vorm van waarheid is (waarbij wiskundige bewijzen e.d. met een klap tot niet-menselijk gebombardeerd worden, al dan niet terecht) die werkelijk communiceabel is. Wat als poëzie geschreven wordt geldt niet alleen op papier.

Door de rangschikking (die grotendeels ook chronologisch is) worden de zes losse en met lange tussenposen ontstane gedichten beschouwd vanuit een centraal thema: de nacht en zijn grenzen. Dat betekent dus meer dan dat het de producten zijn van een nachtbraker; zij zijn (als het niet zo pompeus zou klinken) de neerslag van een langdurig geestelijk proces, parallel aan de oeroude mythische strijd. Binnen de cyclus schijnt de mogelijkheid van een ontspanning te liggen; misschien dat het tenslotte alleen maar ochtend wordt, zonder dat dat het begin is van een nieuwe avond. In de laatste twee gedichten is er een uitslag, en deze was tenslotte ongelofelijk meer dan ik had durven hopen; misschien inderdaad communiceabel?

Men hoeft de poëzie, zijn eigen of die van een ander, niet te overschatten en er erg blij mee te zijn. Ik hoop dat jij, een van degenen voor wie ik dit boekje gemaakt heb, er plezier aan zult beleven, en (al vind ik het natuurlijk louk als dat meespeelt) niet alleen omdat ik het ben die die gedichten geschreven heb.

zomer 1966,

"Comparison of these examples and analogies may give some idea of the nature of the tendencies whose continual interplay within us finds expression in the image-pattern analyzed under the name of Rebirth, or the Night Journey."

M. Holkin, *Archetypal Patterns in Poetry*, hist. II.

DYLAN THOMAS

Blijf staan, hoewel die nacht u loekt

Blijf staan, hoewel die nacht u loekt.
Oud zijns teerts van toorn tegen het duister.
Vecht, vecht tegen het sterven van het licht.

Al weten in 't eind wijzen: donker is goed,
Omdat in hun woorden geen weerlicht zich splitste,-
Zij blijven staan, hoewel die nacht hen loekt.

Goeden, de golven voorbij, behreunen de luister
Van tere daden dansend in een groene baai;
Vechten, vechten tegen het sterven van het licht.

Woeften, die vingen de zonnevlucht zingend,
Leerden te laat dat zij zijn loop verstekten,
Maar blijven staan, hoewel die nacht hen loekt.

Somberen, de dood nabij, zien met brakende ogen
Het blikse vuur opvlammen als een wensster;
Vechten, vechten tegen het sterven van het licht.

En gij, mijn vader, op de droeve hoogte daar,
Diep of verdeen mij in uw hete tranen.
Blijf staan, hoewel die nacht u loekt.
Vecht, vecht tegen het sterven van het licht.

GEBEURTENIS

Bloed, verband - zonnescbaar, klievend het moeras.
Geuren sarzelen tussen oud en nieuw.
Rietbanden op het windpaneel vormen een vuistroep.
Daarna, opengespat tot palmen, verslagen,
smullen zij toe naar de paze bron.

De poel een kreupele Kievit in de verknelde wolkenkeel.
Geluid slaat neer in de ingegraven kolven.
Muggen treden hun haarnet open.
Stagge lekken van de dood lossen stadelijk hun zwaarte.

H A M A

Zie, het duister is veranderd.
De Fluistercel is leeggestroomd, het trillen krimp.
God trad uit en sloot haar lichaam toe.

Geschonden voortgaand,
Wastrouwig tussen de bomen door
(Benen van de staande slapende paarden van de nacht);
Roerloze geuren doorbrekend.
Dan langs van kreten verwoerde steden;
Doer van zwijgen verkorrerde woestijn.

Veel te zwak de oude echeus.
Niet meer te horen het hart.
Stilte schichtig uitvluchtend voor de stilte.

EEN MODERN GEDICHT

'Een Hold van Onze Tijd'

De nacht moet toch wel erg eenzaam zijn
dat zij zich vastklampt aan mijn spiegelbeeld;
alsof er niemand beters is te vinden.
My darker self, argwanend, links,
werk ik daar door, terwijl zij zich intussen
niet maakt zeker, en wij dadelijk te strikken.
Interne verstandhouding wordt door het glas
verstrooid; tot zwijgen. Op de vensterbank
dromen reeds haar liefdestrollen samen.
Vroeger plakte ik als ik bang was foto's
van filmsterren op de spiegel in mijn kamer.
Maar dit is erger: sluiten van 't gordijn
houdt in het eind van iedere controle.
Wie weet tenslotte wat ze nog van plan is.
Ik kan natuurlijk met de asbak gooien,
maar hij (of ik) gooi(t) terug; dat kost een ruit.
Laat ik maar rustig blijven zitten staren,
Mijn angst niet laten merken. - Kijk eens aan,
Depersonalisatie en haar man
Narvisseus treden langs het tapijpad nader.
Misschien dat ik het straks zien kan, in 't priëel.

STEPPE

Sneeuwlicht dat de einden der ellende een keerpunt opwerpt.
Op hun gewoien dragen zij de aftocht wiegend mee.
Gedachten hurken nog in hun witte hinderlaag; gedichten.
Een wankende lucht bieft zijn melkweg de aarde aan.

Vanuit de duisternis wentelt een lynx zijn x tot het vuur uit slaat,
En van beulingen los jaagt vlamand dit vierspan door mijn leven.

MICHAVEN

Kleeft het licht nog,
proeft met een duizendhand van stammen reikend de aarde.
Zwarte vletten zinken, het meer baart zijn kleuren uit,
gaat steen als haar dat zich de liefde na weet.
Adem. Vogels scheuren de kurken schotten open.
En ik word oor en mond van wat alleen geluk kan heten.

A A N T E K E N I N G E N

- 'Blijf staan hoewel die nacht u lokt.' Het origineel luidt (uit : Dylan Thomas, Collected Poems 1934-1952, Dent & Sons, London 1952 enz.):

DO NOT GO GENTLE INTO THAT GOOD NIGHT

Do not go gentle into that good night,
Old age should burn and rave at close of day;
Rage, rage against the dying of the light.

Though wise men at their end know dark is right,
Because their words had forked no lightning they
Do not go gentle into that good night.

Good men, the last waves by, crying how bright
Their frail deeds might have danced in a green bay,
Rage, rage against the dying of the light.

Wild men who caught and sang the sun in flight,
And learn, too late, they grieved it on its way,
Do not go gentle into that good night.

Grave men, near death, who see with blinding sight
Blind eyes could blaze like meteors and be gay,
Rage, rage against the dying of the light.

And you, my father, there on the sad height,
Curse, bless me now in your fierce tears, I pray.
Do not go gentle into that good night.
Rage, rage against the dying of the light.

- 'Gebeurtenis'. Het associatiepatroon van dit gedicht is zeer ingewikkeld, en voor de lezer maar zeer gedeeltelijk te traceren, aangezien het vele verwijzingen bevat naar 'de autobiografie van de dichter'. In ieder geval heeft het met een zonsondergang te maken ('...hoe je op je tiende jaar drama's schreef, en op je vijftiende elegieën, en daarnaar over zons-
omkeringen, zonsondergangen...': Nabokov, Het Talent). Fase = oase, opaal, paars, pauze, Paas, topaas; de voetbalterm (diepte-) acht ik voornamelijk niet van toepassing.

- 'Een modern gedicht'. Een pastiche, zoals de titel al aangeeft. Modern is het om twee redenen; enerzijds omdat het niet al te veel moeite doet zijn invloeden (die op Broening na alle modern zijn) te verbergen; anderzijds omdat het, als een soort exemplar, 'een fysisch verschijnsel en de psychologische reacties daarop bezingt die weliswaar door alle eeuwen heen de scheppende mens hebben geïnspireerd om gestalte te geven aan het samenspel tussen hemzelf en de hem omringende werkelijkheid, maar die toch nog nooit zo'n verplichte figuur ~~gevoeld~~ ^{gevoels-} ~~zijn~~ als de laatste decennia.' De spiegel is inderdaad hard op weg de tuin, het ruisen en het fluisteren te vervaagen, en dat zou mij spijten (spuiten). Het motto van dit gedicht is de titel van Ljermontovs meesterwerk in proza. Het boek tekent in enkele los samenhangende verhalen een karakteristieke vertegenwoordiger van de generatie van zijn auteur (1814-1941), met het Byroneske syndroom van o.a. gevoelsverlamming, ballingschap, en moed. Depersonalisatie is een tema uit de psychopathologie (voor een ziektebeeld een de obsessionele waarneming van het eigen spiegelbeeld een grote rol kan spelen), en de titel van een van de laatste gedichten van Achterberg, inderdaad ook met spiegeleffecten. ^{by darker self (Eng.) = 1. ikzelf, maar dan donkerder - uitgr-}
^{aard doordat in het spiegelbeeld het licht van de kamer geab-}
^{sorbeerd wordt door de duisternis buiten; 2. (lett.) mijn}
donkerder ik: mijn Schaduw, Jung en de hele rattaplan.

- 'Steppe'. Heulingen = 1. heulen met, subst. pl.; 2. heul vinden bij, subst. pl.; 3. lemmingen (Lemmus lemmus Linn.) knaagdieren uit Noord-Europa, die zich om de zoveel jaar bij grote massa's blindelings in dezelfde richting verplaatsen, over grote afstanden, tot zij de dood vinden bij een natuurlijke hindernis of door besmettelijke ziekten; ^{alles dus wat} ^{verloopt in dit} verradelijk, bangelijk en redeloos is.

- 'Michaven'. Michaven = aartsengel Michaël, hemel (heaven) haven, gaaf, gave; maar dit alles toch maar half (de-af), ^{wat} ook gevoeld kan worden in de kerzelige ch-klank, de juxta-

positie i-a, de lapidaire M (dése zijde van de kloof die het Nederlandse alfabet van zesentwintig letters in tweeën snijdt), en de onbestemde meervouds-suggestie in de uitgang -en; aards paradijs dus. Het woord is oorspronkelijk een anagram van de woorden Michiel en van uit mijn naam, en ontstond voorjaar 1962 toen ik op zoek was naar een pseudoniem. Het lijkt misschien vreemd een anagram van zijn eigen naam te gebruiken als aanduiding van het paradijs, aards of niet. Maar het is zo'n mooi woord... (Trouwens, de verlossing is nog steeds een uiterst persoonlijke zaak, voorlopig; en is 'het rijk der hemelen' soms niet in elk van ons?)